

Titus Brandsma

In 1942 stierf in concentratiekamp Dachau een van de meest markante en krachtige personen die katholiek Nederland heeft voortgebracht: pater Titus Brandsma. Zijn naam blijft voor altijd verbonden met de Katholieke Universiteit Nijmegen en met katholiek verzet tegen nationaalsocialisme. In de Geschiedenisbus uitgebreid aandacht voor deze geestelijke die twintig jaar geleden door de paus werd zaligverklaard.

Titus Brandsma werd geboren als boerenzoon in 1881 in het gehucht Ugoclooster bij Bolsward. Hij bezocht de lagere school te Bolsward en vervolgens het gymnasium bij de paters franciscanen in Megen, Noord-Brabant. Reeds gedurende zijn middelbareschooltijd, maar vooral tijdens zijn priesterstudie aan de karmelietenkloosters te Boxmeer, Zenderen en Oss ging zijn belangstelling uit naar de mystiek. In 1898 trad hij bij de karmelieten in, omdat het ten dele contemplatieve, ten dele actieve karakter van deze orde hem sterk aantrok. In 1901 stelde Brandsma een bloemlezing samen uit het werk van de karmelietes Teresia van Avila. In 1905 volgde zijn priesterwijding. Vanaf 1906 studeerde hij te Rome waar in 1909 zijn promotie plaatsvond tot doctor in de wijsbegeerte na een schriftelijk en mondeling examen. In datzelfde jaar kwam zijn benoeming tot hoogleraar aan het filosofisch college van zijn orde te Oss. Met drie medebroeders begon hij aan een Nederlandse vertaling van het werk van Teresia van Avila. Het eerste deel werd geheel door Brandsma verzorgd. Voor het derde deel, dat in 1926 verscheen, leverde hij de vertaling van het voornaamste

mystieke werk van de heilige, *Het Kasteel der Ziel*. In Duitse gevangenschap tijdens de bezetting zou Titus nog een biografie over Teresia schrijven, die in 1946 postuum uitgegeven werd.

Bij de oprichting van de Katholieke Universiteit te Nijmegen in 1923 werd hij tot hoogleraar benoemd. Van 1932 tot 1933 trad Brandsma op als rector magnificus. Zijn leeropdracht omvatte naast de geschiedenis van de niet-klassieke wijsbegeerte, onder andere de geschiedenis van de mystiek in Nederland. Vooral over dit laatste onderwerp verschenen van zijn hand verscheidene artikelen. Hij stichtte aan de Katholieke Universiteit het Instituut voor Geschiedenis der Nederlandse Mystiek. In dit kader legde hij een verzameling aan van Middelnederlandse geestelijke teksten op foto. Deze collectie, bijna tweehonderd fotoalbums met ruim zevenhonderd verschillende teksten, wordt samen met het bijbehorend documentatieapparaat thans de 'Brandsmakollektie' genoemd. Deze wordt beheerd en voortgezet in het Titus Brandsma Instituut, dat 7 mei 1968 door de Katholieke Universiteit en de Nederlandse Karmelprovincie is opgericht als een instituut voor de bevordering en beoefening van de theologie en geschiedenis der spiritualiteit. Brandsma was medeoprichter van het tijdschrift *Ons Geestelijk Erf* (1927). Ook bij de voorbereiding van de uitgave van de *Katholieke Encyclopaedie* (1949-1955) was zijn aandeel in de medewerking van groot belang.

Naast al deze wetenschappelijke arbeid was zijn streven erop gericht zijn plichten als priester - waarbij niemand tevergeefs een beroep op hem deed - en verplichtingen als kloosterling na te komen. In Nijmegen en Mainz stichtte Brandsma een karmelietenklooster. Hij was nauw betrokken bij de oprichting van twee Nederlandse karmelietentijdschriften. Ook op onderwijsgebied was zijn activiteit in het belang van de orde groot. Naast al deze drukke bezigheden vond hij met zijn onstuitbare ijver nog de tijd voor vele andere werkzaamheden. Hij voelde zich door een waarlijk heilig vuur gedreven overal waar daartoe voor hem maar de gelegenheid bestond zich in te zetten voor zijn naaste. Bij elkaar werd door hem aan een veertigtal tijdschriften meegewerkt. Zijn afkomst activeerde hem in de Friese taalstrijd een belangrijke rol te spelen. In 1917 behoorde hij tot één van de oprichters van het Roomsk Frysk Boun. Vanaf de oprichting in 1928 tot aan zijn dood had Brandsma zitting in de Provinciale Onderwijsraad van Friesland, die zich bezighield met de bevordering van het onderwijs in het Fries. Het is mede aan zijn invloed te danken geweest, dat in 1937 bij de wet facultatief onderwijs in het Fries werd toegestaan voor de lagere school. Bij de totstandkoming van de Fryske Akademy in 1938 speelde hij eveneens een voorname rol. Ook voor de meer specifieke verbindingen van Friesland met het rooms-katholicisme stond Brandsma op de bres. In 1931 had hij reeds de eerste nationale

Bonifaciusbedevaart georganiseerd en in 1937 werd door hem de stoot gegeven tot de oprichting van de kerkhistorische vereniging Frisia Catholica.

Maar het zou vooral een andere maatschappelijke werkzaamheid van Brandsma zijn die hem ten slotte met de Duitse bezetter deed botsen en tot martelaar voor land en geloof maakte. In zijn functie van voorzitter (sinds 1925) van de Bond van besturen van r.-k. scholen voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs protesteerde hij bij de bezettingsautoriteiten tegen hun maatregelen om de regulieren uit het katholiek onderwijs te drijven. Zijn afkeer van het antisemitisme van de Duitse nationaalsocialisten, die reeds voor de oorlog gebleken was uit een brochure van zijn hand, trad bij Brandsma nog eens te meer aan de dag door de wijze waarop hij opkwam voor de Joodse kinderen op katholieke scholen. In dit laatste geval slaagde hij erin een tijdelijke regeling te bewerkstelligen waardoor deze kinderen niet direct van de katholieke scholen behoeften te worden weggestuurd. Ook als geestelijk adviseur van de R.-K. Journalisten-vereening (sinds 1935) probeerde hij het nationaalsocialisme de voet dwars te zetten. Toen in december 1941 het NSB-departement van Volksvoorlichting en Kunsten aan de katholieke pers de eis stelde, voortaan iedere advertentie van NSB-zijde op te nemen, besloot Brandsma in overleg met aartsbisschop J. de Jong verzet te bieden. Zij stelden een circulaire op voor de katholieke pers. Brandsma bezocht hiermee de directies en redacties van de voornaamste katholieke bladen. Bij de meeste kranten kreeg hij te horen, dat men bereid was een principiële houding tegenover de eis van de NSB aan te nemen. Brandsma's optreden werd echter verraden en dit leidde tot zijn arrestatie op 19 januari 1942, ondanks het feit, dat de NSB besloot geen advertenties meer aan katholieke bladen aan te bieden. Na een afschuwelijk, maar op grootse wijze gedragen lijden, waarbij hij zijn medegevangenen nog voortdurend tot steun en troost was, werd Brandsma op 26 juli van dat jaar in Dachau vermoord. In 1955 werd begonnen met een proces tot zijn zaligverklaring, wat in 1985 voltooid werd.

Bron: Biografisch Woordenboek van Nederland 1 (Den Haag 1979)